

***Тема заняття: Основні риси українського прозового модернізму
(О.Кобилянська, М.Коцюбинський, В.Стефаник, В.Винниченко)***

Цілі заняття: ознайомити учнів з особливостями літературного процесу кінця ХІХ – початку ХХ століття, окреслити основні ознаки українського модернізму, його напрями, жанри, знати представників; звернути увагу на поетику модерних творів; навчити учнів розрізняти за ознаками течії модернізму – імпресіонізм, неоромантизм, символізм, експресіонізм; розвивати мислення учнів, увагу, пам'ять, аналітичні здібності, розширювати й уточнювати словниковий запас; виховувати естетичні смаки любов до літератури, повагу до визначних діячів національної культури. розвивати вміння аналізувати твори й робити висновки; формувати патріотичні почуття, толерантність.

Інструкція до заняття:

- *Ознайомитися з темою та цілями заняття.*
- *Уважно опрацювати науково-теоретичний матеріал.*
- *Запам'ятати або повторити теоретико-літературні поняття, вміщені у глосарії.*
- *Ознайомитися з комп'ютерною презентацією до заняття, прослухати аудіозаписи, переглянути відео (якщо такі наявні).*
- *Виконати практичні завдання за вивченим матеріалом.*

1. Перевір свої знання з курсу літератури 70-90 років XIX століття, виконавши завдання перед вивченням курсу української модерної прози.

1. Який творчий метод був панівним у літературі 70-90-х років XIX століття?
2. Які теми переважали в літературі цього періоду?
3. Назви основних представників.
4. Назви типових персонажів.
5. Хто з представників літератури 70-90-х років визнаний як новатор?
6. Хто з митців цього періоду відступив від реалізму й удався до інших способів змалювання дійсності?
7. Які твори Іван Франка репрезентують його як модерніста?

2. Опрацюй теоретичний матеріал з теми

Модернізм – новий тип світосприймання й мистецький напрям, який утверджується в європейській духовності, культурі й науці на межі XIX-XX ст.

Модернізм – художньо-естетична система, яка склалася наприкінці XIX – початку XX століття. Модернізм об'єднує чимало ідносно самостійних ідейно-художніх напрямків і течій, відмінних за соціальним масштабом і культурно-історичним значенням.

Основні ознаки модернізму:

- **інтуїтивний** спосіб осягнення світу разом із логічним;
- **індивідуалізм** — зосередження на «Я» автора, героя, читача;
- посилена увага до **психологізму**, позасвідомих сфер душі, внутрішньої боротьби роздвоєного людського «Я», заперечення залежності характеру та вчинків героя лише від зовнішніх умов його життя.
- використання **символу** як засобу осягнення світу;
- **ліризм** (навіть у прозі й драматурії), значна увага приділяється почуттям, емоційному стану героя, настроєвості;
- **естетизм**: для модерніста важливе, часто головне значення мало не **що** сказати, а **як** сказати. Краса для модерніста — уже не тільки форма, а й зміст, мета його творчості; у творенні краси (ідей, образів, композиції, мови, віршування) він убачає свою місію щодо вдосконалення світу;
- **волютаризм** (від латин. *voluntar* — **воля**) – культ сили волі, активності, боротьби, переконаність у здатності людини перебудувати, удосконалити дійсність.

Етапи модернізму

1. Декаданс (від фр. **decadence** — **занепад**) постав із занепадом реалістичної доби, набув поширення наприкінці XIX — на початку XX ст. у Франції, а тоді й у решті європейських країн.

Особливості:

1) **песимізм**: уявлення, за яким у світі неподільно панує зло, потворність, хаос, і людина зовсім не здатна цьому протистояти;

2) **фаталізм** — сумовитість, страх перед життям, відчуття безмежної втоми, відчаю, зневіри в людині, прагнення забуття, утечі від реальності в мистецькій практиці;

3) **краса згасання**, смерті, перевага блідих барв, мінорні ритми.

Найяскравіші представники декадансу:

Артюр Рембо, Поль Верлен, Стефан Малларме у **Франції**;

Еміль Верхарн, Моріс Метерлінк у **Бельгії**;

Оскар Уайльд в **Англії**;

Іван Франко (у добу написання «Зів'ялого листа»), Микола Вороний, молодомузівці, Григорій Чупринка, Микола Філянський в **Україні**;

Дмитро Мережковський, Федір Сологуб, Зінаїда Гіппіус, Олександр Блок, Андрій Бєлий, Микола Арцибашев у **Росії**.

2. Власне модернізм (від початку до другої половини ХХ ст.)

Плеяда видатних митців — від Франца Кафки, Василя Стефаника, Івана Франка, Джеймса Джойса, Лесі Українки, Андрія Платонова, Миколи Хвильового до Джорджа Орвела, Ернеста Хемінгуея, Германа Гессе, Вільяма Фолкнера, Габрієля Гарсія Маркеса, Ліни Костенко, Євгена Євтушенка, Чеслава Мілоша, Василя Симоненка, Івана Драча, Василя Стуса.

3. Авангардизм (від фр. *avant* — *non p du* та *garde* — *сторожа*, передовий загін) виник ще в роки Першої світової війни й у різних формах продовжує існувати й досі. Це мистецтво протесту та руйнування.

Особливості:

1) заперечення міщанського лицемірства й офіційної культури;

2) прагнення зруйнувати потворний спосіб буття;

3) епатажність у житті та творчості, пародіювання „священних і непорушних” цінностей суспільства;

4) гротескне, цинічно саркастичне відтворення життя;

5) радикальне відхилення попередніх мистецьких традицій, намагання докорінно оновити змістові та формальні принципи творчості.

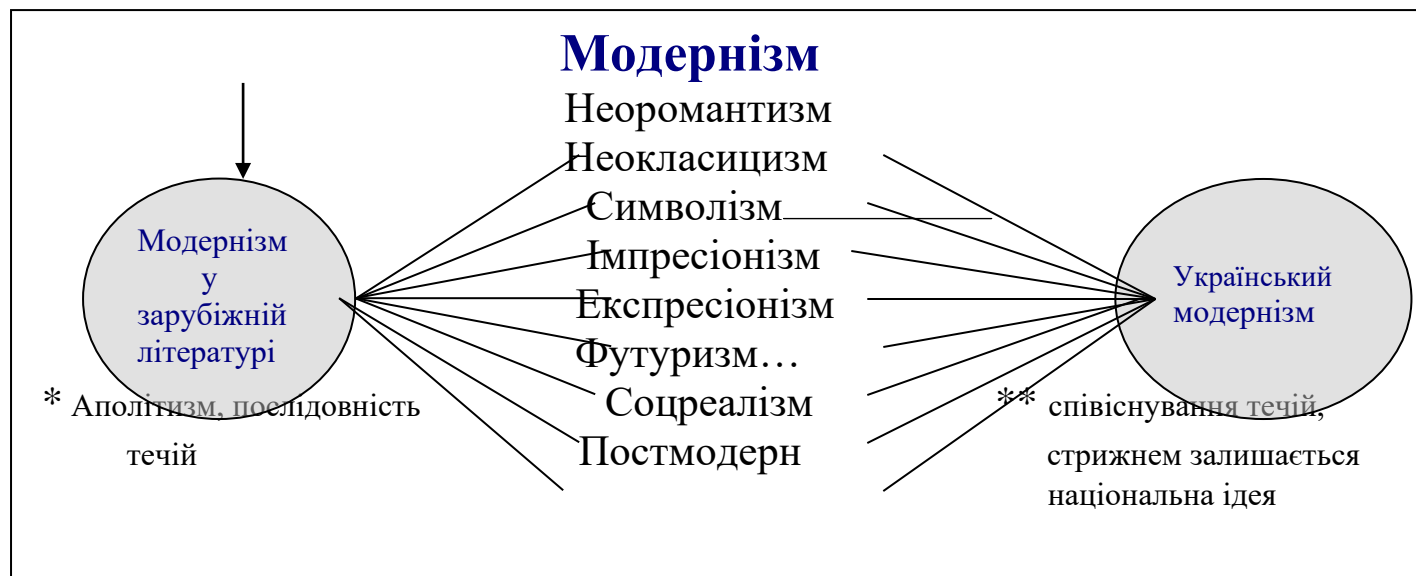
Найяскравіші представники:

Художники і скульптори — Сальвадор Далі, Пабло Пікассо, Олександр Архипенко, Василь Кандинський, Казимир Малевич, Марка Шагал.

Письменники Бертольт Брехт, Поль Елюар, Володимир Маяковський, Пабло Неруда, Михайль Семенко, Гео Шкурупій, Валер'ян Поліщук.

Певне відродження елементів авангардизму помічаємо в українській літературі **1960-х років** (І. Драч, М. Вінграновський). У **1980—1990-х** роках голосно заявив про себе український **неоавангардизм** — літературні гурти «Бу-Ба-Бу» (Віктор Неборак, Юрій Андрухович, Олександр Ірванець), «Пропала грамота» (Семен Либонь, Юрко Позаяк, Віктор Недоступ), «ЛуГоСад» (Іван Лучук, Назар Гончар, Роман Садловський) та ін.

Особливості українського модернізму

У кінці XIX — на початку XX ст. в українській літературі визначилися **дві основні тенденції літературного розвитку:**

- 1) традиційна, просвітницька, **народницька** (у поєднанні з новаторськими формами європейського літературного досвіду творчості: рефлексія, елементи психоаналізу, художнє відтворення тонких нюансів людських переживань, почуттів, думок, настроїв;
- 2) виразно новаторська, зорієнтована на європейські віяння і здобутки, в основному **модерністська**.

Уперше слово «**модернізм**» у значенні художнього напрямку вжила Леся Українка в доповіді, виголошеній наприкінці 1899 р. в Київському науковому товаристві під назвою «Малорусские писатели на Буковине». Ця доповідь була початком діалогу, який у перспективі розмежує українських письменників на модерністів і народників

Зачинателем українського модернізму вважається **Микола Вороной**. Готуючи в 1901 р. альманах «З-над хмар і долин», М. Вороной опублікував у «Літературно-науковому віснику» відкритий лист до українських письменників, в якому закликав надсилати твори, в яких були б «усунуті набік різні заспівані тенденції та вимушені моралі», де було б «хоч трошки філософії, де хоч клаптик яснів би ... блакитного неба». Основна думка виступу М. Вороного виділялася чітко: він закликав писати інакше, «по-сучасному», оновлювати літературу, виходячи насамперед із суто художніх вимог і завдань.

Іван Франко у вступі до поеми «Лісова ідилія» назвав Миколу Вороного «ідеалістом непоправним», який вимагає від авторів:

Пісень давайте нам, поети,
Без тенденційної прикмети,
Без соціального змагання,
Без усесвітнього страждання,
Без нарікання над юрбою,
Без гучних закликів до бою...

І. Франко утверджував думку про те, що «сучасна пісня не перина... вона вся пристрасть і бажання, і вся вогонь, і вся тривога, вся боротьба, і вся дорога...» У відповідь на його «Послання» М. Вороний написав вірш «Іванові Франкові», якому передує епіграф із Ш. Бодлера: «Предметом поезії є тільки вона сама».

Основні напрями українського модернізму:

- символізм
- імпресіонізм
- неоромантизм
- експресіонізм

Імпресіонізм

*Бачити, відчувати, виражати — у цьому все мистецтво;
мистецтво — це увічнення в найвищій, абсолютній,
завершеній формі якогось моменту, якоїсь швидкоплинної
людської особистості.*

Брати Гонкур

Термін (від *фр. impression – враження*) походить від назви картини *Клода Моне «Враження. Схід сонця»* (1873). Започаткований у французькому малярстві (К. Моне, О. Ренуар, Е. Дега, Е. Мане), розвинувся в музиці (К. Дебюссі, М. Равель, І. Стравинський) та скульптурі (О. Роден). У *європейській* літературі імпресіонізм пов'язують насамперед з іменами французьких письменників Гі де Мопассана, Жуля та Едмона Гонкурів, а також австрійця Стефана Цвейга, норвежця Кнута Гамсуна, в *українській* імпресіонізм асоціюється перш за все з ім'ям Михайла Коцюбинського. На перше місце виходить *пейзаж* як засіб розкриття внутрішнього світу персонажа. Він стає динамічним, мінливим, митці роблять акцент на окремих промовистих деталях.

Імпресіоністи в літературі вважали, що істина відкривається людині лише в єдину мить (фіксація миттєвих вражень).

Визначальними рисами імпресіонізму в літературі є:

- відсутність чіткого зовнішнього, подієвого сюжету (наявність сюжету внутрішнього);
- фрагментарність характеристик героїв;
- позасюжетні елементи (портрет, пейзаж, інтер'єр) є не просто тлом подій, а засобом психологічної характеристики героя;
- головним є враження героя від природи, зовнішності інших персонажів;
- контрастність;
- велике значення надається кольорам, відтінкам, напівтонам;
- описи стають більш епізодичними, фрагментарними, велике значення в них мають засоби відтворення кольорів, звуків, барв і тонів;
- нові мовні засоби (ускладнене асоціювання; яскраві, оригінальні тропи; уривчасті речення, інверсії, безсполучникові конструкції).

Експресіонізм

Експресіонізм — стильова течія модернізму, що виникла на противагу імпресіонізму. На переконання експресіоністів, сягнути глибинного пізнання невидимих основ буття можна насамперед за допомогою творчої інтуїції. Завдання мистецтва — у вираженні авторського ставлення до життя.

Найвизначніші майстри цього стилю:

художники: норвежець Едвард Мунк, голландець Вінсент Ван Гог, французи Поль Сезанн, Поль Гоген, Анрі Матіс;

німецький композитор Ріхард Штраус;

письменники: німець Стефан Георге, австрієць Франц Кафка.

В *українській літературі* цей стиль започаткував **Василь Стефаник**, його традицію в прозі продовжили Тодось Осьмачка, Микола Куліш, Олександр Довженко, у сценічному мистецтві — Лесь Курбас із театром «Березіль», у малярстві — Олекса Новаківський.

Визначальними рисами експресіонізму в літературі є:

- мета мистецтва — показати антигуманну сутність епохи технічного прогресу, залежність людини від власних інстинктів та тиску соціуму, звідси посилена увага до природи, до простих характерів;
- схильність людини до добра чи зла криється в її неповторній таємничій основі душі, пізнати яку можна лише інтуїтивно;
- трагічність світосприйняття героїв, вияв сильних, яскравих почуттів у їхньому крайньому прояві;
- зосередженість на глобальних проблемах (війна, голод), увага до проблеми вини й кари, художнє дослідження сенсу страждання й смерті людини;
- рівнозначність категорій прекрасного і потворного;
- використання засобів художньої виразності (гротесковий або фантастичний початок, свідомі деформації картин дійсності, прийом калейдоскопічного зображення (емоційно насичені картини, що швидко змінюють одна одну); емоційно забарвлена лексика; контрастність кольорів; використання тропів з метою нагнітання емоцій; гіперболізація зображеного, абстрактні узагальнення, «нанизування» образів.

Символізм

Символізм — напрям модернізму, основним стильовим прийомом якого є перетворення конкретного художнього образу на багатозначний символ.

Основоположниками символізму вважають французьких поетів Шарля Бодлера, Поля Верлена, Стефана Малларме, Артюра Рембо. У художньому мистецтві — французького художника Поля Гогена. Символізм пов'язаний із ідеалістичним світосприйняттям, з культом індивідуалізму, повної свободи особистості, з уявленням про те, що мистецтво вище, ніж мінлива реальність.

В українській літературі представниками символізму з члени угруповання «Молода муза», в яку входила львівська молодь: Остап Луцький, Василь Пачовський, Петро Карманський, Богдан Лепкий.

Засобами мистецтва слова митці-символісти досліджували конфлікт між духовними устремліннями людини і буденністю її повсякденного життя. Визнаючи самоцінність мистецтва, яке є вищим за життя, символісти використовували нові ритмічні та звукові форми, запровадили вільний вірш, розширили палітру засобів художнього вираження, поетичну образність і стилістику.

Неоромантизм

Неоромантизм (від грецьк. *νέος* — *молодий, новий* і фр. *romantisme*) — стильова течія модернізму, що визначилася на межі 1880—90-х рр. у берлінському мистецькому середовищі. Неоромантизм передбачав оригінальну модифікацію романтичного типу творчості.

Основні ознаки неоромантизму:

- спроба подолання розриву між ідеалом та дійсністю завдяки внутрішньому потенціалу особистості, здатної перетворити бажане на дійсне;
- змалювання яскравої, неповторної індивідуальності, яка вирізняється з маси і протистоїть злу; герої характеризуються внутрішнім аристократизмом, бажанням жити за критеріями ідеалу;
- головна увага зосереджується на відтворенні духовного світу людини, а не суспільно-соціальних подій;
- Сюжет неоромантичного твору напружений, із елементами небезпеки, боротьби з таємничими або надприродними подіями;
- використання умовних, фантастичних образів, ситуацій та сюжетів; символічний зміст образів та ситуацій, відмова від їх типізації;
- ігнорування матеріалістичного світосприйняття; домінування чуттєвої сфери людини, емоційно-інтуїтивного пізнання над логічним.

Неоромантичні тенденції знайшли відображення у творчості **письменників зарубіжної та української літератури**, зокрема Р. Кіплінга, Г. Ібсена, Кнута Гамсуна, Джека Лондона, М. Гумільова, повістях «Людина», «Царівна» та новелістиці О. Кобилянської, поетичній збірці «Зів'яле листя», поемі «Мойсей» І. Франка, поезіях М. Вороного та Олександра Олеся.